

DESCÂNTECE ȘI STRIGĂTURI ÎN JOCURILE CU MĂȘTI DE ANUL NOU

Emilia PAVEL

Materialele prezentate în această lucrare au fost culese de pe teren cu prilejul cercetărilor etnografice efectuate în zona Iași în perioada 1951-1971.

Reminiscente ale unor rituri magice străvechi, ce ne amintesc de cultul fertilității și fecundității, obiceiurile populare de Anul Nou s-au transmis, până în prezent, sub formă de spectacol de carnaval, a căror pregătire începe cu mult înainte de Anul Nou¹. În jocurile cu măști de Anul Nou predomină ideea morții și reînvierii, punctul culminant al jocului fiind încetarea din viață a animalului, care este apoi descântat și reînviat. În jocurile cu măști de Anul Nou asistăm la lupta între două fenomene antagonice, viață – moarte, lumină – întuneric, Anul Vechi și Anul Nou.

Descânțele, strigăturile și urăturile din aceste jocuri, cu semnificații deosebite, se referă la magie, la cosmos și la Anul Nou care se apropie.

În satul Popești – Iași cu urătura sau plugușorul începeau jocurile cu măști, la casa gospodarului². Arnăutul, conducătorul formației de capră, rostea epopeea muncii agrare, „urătura” (plugușorul) începând cu aratul și continuând cu semănatul, seceratul, treieratul, măcinatul și făcutul colacilor. „Așa cum ascultă compania de căpitan, ascultă tineretul de la capră de arnăut”³.

Primul colac, pe care gospodina îl face de Anul Nou, se păstrează la icoană până primăvara. Din acest colac mănâncă boii, înainte de a trage prima brazdă la arat, după ce mai întâi au fost tămâiați (Bivolari – Iași).

Prezentarea noastră începe cu *formația caprei din satul Andrieșeni – Iași*⁴. Din această formație fac parte două măști de capră

¹ Emilia Pavel, *Jocuri cu măști*, Iași, 1971.

² Inf. Ioan Costroveanu, 82 ani (1952), Popești – Iași.

³ Inf. Ilie Ciofu, 75 ani (1972), Popești – Iași.

⁴ Emilia Pavel, *op. cit.*, p. 34-35.

din hârtie colorată și măștile umane: un cioban, un doctor, un turc, un negustor, doi împărați, doi judecători, un fluierar și două personaje care joacă caprele.

În jocul măștilor, tot alaiul strigă: „Și-am zis verde și-o lalea / Hai și eu cu capra mea / Asta-i capra cea furată / De pe șes din sud lăsată / A mâncat, s-a săturat / Și s-a-ntors cu fața-n sat. / Lelițică de pe șes / Te cunosc numai pe mers / Pe mersul picioarelor / Prin creșita poalelor”.

Turcul: „Izbesc, zdrobesc capul tău împărătesc” (capra moare).

Tot alaiul strigă: „Stirigoaie, stirigoaie / I-auzi capra cum învie / Mulțumesc lui Dumnezeu / C-a jiet și țapul meu. / De la primărie-n sus / Toate lămpile s-au stins / Numai la mândruța mea / Arde lampa ca o stea. / Arde, arde, nu se stinge / Inimioara mi se frânge. / Ciobănaș la oi am fost / Oile nu mă cunosc / M-am suit pe-un telegraf / Să scutur rochia de praf / Brigadierul m-a văzut / M-a dat jos și m-a bătut / Și-am zis verde lemn dubit / Hora noastră s-a gătit” (Se pleacă la altă casă).

În satul *Budești – Mogoșești – Iași*, alaiul caprei este format din: capră, cazacul, care intră în casă și cântă căzăceasca, ciobanul cu cerbul și cocostârcul, boieri și boieroaice, moșneagul cu baba, evreul cu evreica. Ursul cu ursarul încheie jocul. „Toate animalele la un loc formează capra”⁵.

Formația caprei din Mogoșești – Iași s-a contopit cu *Banda lui Jianu*. Această formație se compune din: trei arapi, trei aghiotanți, patru Jieni, patru jience, trei vânători, trei ciobani, trei moșnegi, două babe, șase muzicanți (fanfara) care a înlocuit fluierarul.

În satul *Popești – Iași*, alaiul cerbului este format din șapte băieți care n-au ieșit la joc. Ei au sub 18 ani. Dintre aceștia amintim: un arnăut, patru arapi, un fluierar și un tânăr care joacă cerbul. Ca și la capră, arnăutul conduce formația. Arnăutul este îmbrăcat în costumul popular specific satului. Are un fluier („țicnal”) cu care dă semnalul de începere sau terminare a jocului. Cel ce joacă masca imită salturile animalului. Arapii sunt costumați în roșu ca și turcii de la bou și struț, interpretând același rol, adică bat tobele după fluier și repetă strigăturile: „Și iar verde rug de mure / S-a dus cerbul la pădure / Să culeagă fragi și mure. / Fragi și mure n-a găsit / Jos pe iarbă s-a izbit / Jos pe iarbă stau și eu / Ce-am iubit să fie al meu / Și-am iubit o copiliță / Cu flori dalbe la cosiță / Și pe spate pestrițate / Și m-a scos din sănătate / Sănătatea zorilor / Dragostea nevestelor. / Dragostea de fată mare / Ca fasolea-ntr-o

⁵ Inf. Alexandru Căruntu, 56 ani (1967), Mogoșești – Iași.

căldare / Când îi pui un pumn de sare / Și n-are nici o gustare. / Și-mprejur să ne învărtim / Pe Valeriu să-l păzim / Că l-am prins pe un vârf de munte / Unde-i place lui s-asculte / Cum doinea un ciobănaș / Cu oile pe imaș / Cu cămașa din trei lați / Cu izmenele ca coala / Și fudul de nu-și da seama. / Foaie verde de un granat / Valeriu s-a deocheat / Hai și noi să ne apucăm / Cu milă să-l descântăm / Să vedem ce leac avem”.

Arnăutul strigă: „Și alelei fiară străină / Cum te descânt eu cu milă / Că tu deocheat nu ești / Pe noi vrei să ne prostesti, / Te-am adus din codru verde / Te-am adus în sat la fete / Fetele lung la tine s-au uitat / Iar tu pe loc ai îngenuncheat. / Eu mai am trei frați ai mei / Iancu, Milu și cu Marcu / Și cu mine se fac patru De nu ți-o fi leacu / De la aiștea patru / Să știi că tot te ia dracu. / Mai multe zile nu mai ai / Scot hangerul și te tai / Și te fac hamuri de cai / Ori te-mpușc ca să n-auzi / Și să sai de frică-n sus”.

Arapii strigă: „Și iar verde de harbuz / Hai acum Valeriu-n sus Că tu ai fost deocheat / De-o femeie cu bărbat / Și astă vară am vărat / Sus pe muntele cel ’nalt. / Și am vărat cu soarele / Și cu surioarele / Căprioare surioare / Coboară munții în vale / Se-ntâlnesc cu Oltu-n cale. / Oltule, râu blestemat / Bate țara-n lung și-n lat / Secați-ar izvoarele / Și toate pâraiele / Să rămâie pietrele / Să le bată cizmele / Să n-audă mândrele / Că-ntr-o zi de sărbătoare / Când doinea lumea la soare / Mare poznă s-a-ntâmplat / Pe Valeriu l-a furat / Și l-a pus pentru pastrat / Și-a făcut nevoie mare / C-a pus mâna pe parale / Dumnezeu să-i deie stare / Stare bună și noroc / Tu Valeriu stai pe loc. / Foaie verde de doi bani / La anul și la mulți ani! / Cerbule nu fi măgar / Salută-l pe gospodar” (Jocul s-a terminat și se pleacă la altă casă).

*Cerbul în satul Frumușele – Mădârjac – Iași*⁶. Masca, costumația cerbului, este din hârtie colorată lipită pe un țol de mărimea unei piei de cerb. Capul este din lemn, urechile din blană de iepure, ochii din nasturi metalici (galbeni), coarne autentice de țap, iar pe coarne are o coroniță. Pe coroniță o batistă albă și două oglinzi de la lampa de gaz de cinci focuri. Între oglinzi se află buchețele de flori albe de lămâiță. Pe coroniță există bogate podoabe, panglici colorate și hârtie de diferite culori. În afară de băiatul care joacă cerbul, alaiul este compus din următoarele măști: doi turci costumați în roșu, iar pe cap au coifuri roșii. Sunt încinși cu bârnețe și brâie „alese” specifice satului tradițional. Ei bat tobele și repetă

⁶ Inf. Constantin Leonte, 22 ani (1967), Frumușele – Mădârjac – Iași.

strigăturile cerbului. Moșneagul este îmbrăcat în costum tradițional, compus din cămașă albă, ȋtari creți, cojoc cu blana afară, pe cap căciulă țurcănească, lăsată pe spate și în picioare opinci. Are mască din pânză albă, cu mustăți, sprâncene și barbă albă din lână. La mijloc poartă o cingătoare cu 3-4-5 tălăngi. Patru căldărari sunt îmbrăcați în pantaloni bufanți, polcă, cizme negre sau opinci în picioare și clopoței cusuți pe pantaloni. Masca este din pălărie neagră, cu plete din coadă de cal sau fuior de cânepă vopsit în negru. Dintre căldărari unul fluieră. Evreul poartă costum de oraș, pardesiu, pantaloni, ghete, iar în mână un coș de papură. Pe față are o mască cu nasul lung.

Masca de cerb are la joc poziția patrupedă, iar cel ce joacă masca imită salturile animalului. Turcii bat tobele și repetă strigăturile însoțite de cântecul fluierului: „Cerbul nostru de la flori (cerbul cade jos) / Fugărit de vânători / Peste dealuri, peste văi / Și-i ajuns în sat la noi / Noi l-am prins și l-am legat / Ca să-l avem de jucat / Și am pornit cu el la drum / Fără paie, fără fân / Cu hurmuz și cu cordele / C-așa-i drag mândruței mele” (cerbul se scoală).

Ambii turci: „Foaie verde de un harbuz / Ia mai hai Valeriu-n sus / Și mai fă odată roată / Cum ai mai făcut odată / Și vino încoa la tata”.

Turcul II: „Iaca-i una, iaca-i două / Lelița cu fustă nouă. / Iaca-i două, iaca-i trei / Lelița cu ochi căprui. / Iaca-i trei și iaca-i patru / Și-a pierdut lelea barbatu. / Iaca-i patru, iaca-i cinci / Lelița fără opinci. / Iaca-i cinci și iaca-i șase / Lelița cu fusta-ntoarsă. / Iaca-i șase, iaca-i opt / Lelița fără de noroc. / Iaca-i opt și iaca-i nouă / Iaca-i nouă zeci și nouă” (Jocul s-a terminat).

Boul în satul Frumușele – Mădârjac – Iași. Boul are capul din lemn, cu maxilarul inferior mobil și coame autentice. Costumația este formată dintr-un țol de mărimea unei piei de bou pe care sunt cusute „cordele” colorate sau hârtie. Cei doi turci care completează alaiul, costumați în roșu ca și turcii de la cerb, bat tobele după cântecul fluierului și repetă strigăturile. Dintre mascați fac parte un moșneag și o babă. Ei sunt costumați cu haine de bătrâni specifice satului, iar pe față au mască. Turcii strigă: „Foaie verde trei măslina / Boule din țări străine / Na-na, na boule na, / Că talanca nu-i a ta. / Talanca și coarnele / Fac toate paralele. / Buhăieș cu fruntea lată / Ai mâncat lucerna toată / Și a rămas Mișu sărac / De nici boii nu mai trag”.

Descântec (rostit de tot alaiul): „Foaie verde măr rotat / Boul nostru-i deocheat / Deochiate-ar fata lui Podoleanu / Cu capul cât bostanul / Cu picioarele cât butucii / De se speriau și turcii. / Foaie

verde și un harbuz / Ia mai sai boule-n sus! / Colo-n vale în vălicică / Este o casă mititică / Cu șindrila mărunțică / Și c-o fată ochișică. / Două mere, două pere / Zece pădurețe rele / Nici acelea nu-s a mele / C-a pus păzitor la ele. / La anul și la mulți ani!” (Jocul s-a terminat și se pleacă cu alaiul la altă casă).

Struțul. Masca de struț a fost găsită în localitățile Popești, Mădârjac, Sinești, Valea Seacă-Paşcani ș.a. La Popești nu se mai face struț „fiindcă e greu de pene”, afirmă un bătrân octogenar din sat⁷. În satul Frumușele – Mădârjac – Iași, masca de struț este din hârtie colorată, ca și a cerbului, cu un cioc a cărui parte inferioară este mobilă. „Din bătrâni s-a făcut struț la Mădârjac”⁸. Capul este din lemn învelit cu hârtie colorată, gâtul este alungit, imitând profilul struțului; pe cap are o coroană împodobită cu „cordele” colorate. Masca este completată de costumație, formată dintr-un țol pe care sunt cusute fășii de hârtie colorată. Din alaiul struțului fac parte cei doi turci, ce au pe cap coifuri de carton în aceeași culoare roșie și doi căldărari, dintre care unul fluieră. Turcii bat tobele după fluier și repetă strigăturile și descântecul struțului.

Primul turc: „Foaie verde trei măslina / Struțule din țări străine / Ce-ai cătat în sat la mine? / Ori ți-e foame, ori ți-e sete / Ori ți-e dor de codru verde? / Nu mi-e foame, nu mi-e sete / Ci mi-i dor de codru verde. / Hai cu noi în sat la fete / Ca sa-ți treacă codrul verde / Cole-n vale-n vălicică / Este o casă mititică / Cu șindrila mărunțică / Cu o fată ochișică / Da-o-ar Dumnezeu să dea / Să cadă în mâna mea. / Câte fete-n brațe am strâns / După mine toate au plâns / Și te-oi strânge și pe tine / Și vei plânge după mine. / Foaie verde măr rotat / Struțul nostru-i deocheat”.

Un turc strigă: „Bre tată, bre, cine te-a deocheat? / Fata lui Podoleanu / Cu capul cât bostanul / Cu picioarele cât butucii / De s-au speriat și turcii?”.

Descântec (tot alaiul): „Iaca-i una, iaca-i două / Lelița cu fustă nouă. / Iaca-i două, iaca-i trei / Lelița cu ochi căprui. / Iaca-i trei și iaca-i patru / Lelița lasă bărbatu / Iaca-i patru, iaca-i cinci / Lelița poartă opinci. / Iaca-i cinci și iaca-i șase / Lelița cu rochie roșă. / Iaca-i șase, iaca-i șapte / Iaca-i șase zeci și șapte. / Două mere, două pere / Două pădurețe rele / Nici acelea nu-s a mele / Au pus păzitor la ele / Păzitorii și c-un băț / S-au suit în pădureț / Și le-a scuturat de verzi / Și le-a dat pe la băieți. / Foaie verde de chibrit / Struțul nostru s-a gătit”.

⁷ Inf. Toma Irimia, 80 ani (1970), Popești – Iași.

⁸ Inf. Constantin Bujor, 22 ani (1967), Mădârjac – Iași.

Ursul în Bojila – Mădârjac – Iași. „Astea-s obiceiuri bătrânești și nu se pierd niciodată”⁹. Alaiul ursului este format din urs, doi ursari, doi moșnegi, doi negustori, patru căldărari, trei arnăuți și un general. Acest alai se spune că formează „capra”. Ursul este bogat împodobit cu găтели: panglici colorate, oglinzi mici, flori artificiale și de lămâiță. Costumul este făcut dintr-o blană de oaie, care imită blana ursului, sau din stof. Ursarul bate toba după fluier și descântă ursul. Ursarul este îmbrăcat în pantalon cu vipușcă roșie și veston negru, încins la mijloc și cruciș pe umeri, cu curele cu rozete și nasturi metalici. În picioare are opinci, pe cap un fes (ca o șapcă cu bor rotund), iar în mână are tobă și buzdugan. Moșnegii poartă cămașă de fuior (cânepă), ȋțari creți pe picior și un cojoc cu blana afară. Pe cap au „obrăzar” din cârpă albă, cu un nas roșu și mustață albă. Barba este din lână sau blană albă, sprâncenele albe, iar dinții sunt de fasole. Pe cap au o căciulă mare, confecționată din blană cu mițele afară, cu un canaf roșu în vârful. Căciula se poartă lăsată pe spate. Negustorii evrei au mască din carton și halat alb, șapcă pe cap, geantă cu diferite obiecte, cârjă de lemn sau fier. În picioare au pantaloni și cizme. Căldărarii au mască asemănătoare cu aceea de moșneag, cu pălărie pe cap, de unde atârnă plete făcute din păr de cal negru sau de bou. Mustața este neagră, iar hainele ponosite. Pantalonul este din două fuste crețe, cusute la mijloc. În picioare au cizme. În spate poartă cazane sau tingiri vechi, în mână au ciocane de lemn vopsite roșu. Arnăuții sunt îmbrăcați în costum popular specific satului. Pe cap au căciulă brumărie, cămașă cusută cu flori, ȋțarii creți, pe mâini au mănuși albe, flanelă roșie peste cămașă, iar la mijloc sunt încinși cu brâu și bârnețe date cruciș pe umăr. La gât poartă batic roșu, în picioare cizme de piele negre și cârjă în mână. Generalul este îmbrăcat în costum militar, cu chipiu pe cap și diagonală în culorile steagului. În picioare are cizme de piele, pe piept decorații, epoleți pe umăr, batic roșu la gât, mănuși de piele neagră și sabie de lemn în mână. Moșnegii strigă: „Ciobănaș la oi am fost / Fetele nu mă cunosc. / Ciobănaș la oi m-aș duce / Dar nu-mi place cașul dulce / Nu-mi place cașul sărat / Să mă duc la fete în sat”.

Ursarul strigă: „Ia la o parte mă / Că de aseară le lăiți / Și nu le mai potriviiți / Căci eu multe aș ști / Și multe aș spune / Dar mi-e frică și rușine / Că sunt fete tinerele / Și neveste ca și ele / Care m-am iubit cu ele. / Casa e destul de înaltă / Mare și luminoasă / Dar nu știu unde se

⁹ *Ibidem.*

află gospodarul / Și gospodina din casă / Arătați-mi-i că vin / Din mare depărtare / Cu o namilă de urs călare”.

Ursarul se adresează gospodarului: „Ei, bună seara, bună seara / Domnule gospodar! / Sănătos, voinic / La picioare nu ți-e frig? / Stai puțin pe lângă sobă / Și am puțin curaj de vorbă / Stai puțin pe lângă plită / Cu mustața răsucită / Atunci ce zici dumneata / Domnule gospodar / Mă cunoști de a cui sunt? / Și de unde sunt? (gospodarul spune da sau nu) / Nici n-ai de unde să mă cunoști / Că nu sunt de pe ici de pe colea / Ci sunt de la Țibana, Țibănești / Sau chiar din capitala țării / De la București / De unde a fost tatăl meu primar / Și bunicul secretar / Iar eu mai mare peste ursar / Dar m-apus dracul într-o seară / De m-am îmbătat / Și din formație afară am fost dat / Și m-a blestemat / Să umblu cu ursul de nas legat / După bani de căpătat / Și trecui pe la Râșcoia (Șerbești) / Și l-am înveletucit cu piele de oaie / Ce zici dumneata, domnule gospodar? / Ești bucuros să o fac eu cu Marinașul meu? / Nici mai mare, nici mai mică / Cât o gură de ulcică / Și-apoi cât o față de căldare / N-o să-ncapă pe ușa dumitale / Am să-l vâr eu cât pe spate / Cât pe brânci / Numai să te strici de răs / Atunci ce zici dumneata, domnule gospodar? / Îi făcută sau s-o fac? (Cheamă ursul în casă) / Foicică de-o mătasă / Ia poftim mâi vere-n casă / Ca să vezi fete frumoase. / Un-le vezi mai urățele / Dai mâi buzna peste ele / Și mă bagi la daravele. / Foicică de năgară / Fă pe loc și ieși afară / Tu în casa te-ai băgat / Ca un om nerușinat / Ca un câine dezlegat” (îl dă pe urs afară).

Al doilea ursar intră în casă cu ursul și strigă: „Foicică buruiană / Scoate capul la iveală / Ca să-ți dau de socoteală / Că eu capul l-am văzut. / Frunzuliță foi de fag / Ia fă țupa peste prag / Și mă-treabă de ce zac / Și mă-treabă de noroc / Că eu știu cum să te joc”.

Primul ursar, în casă, pune ursul jos și strigă: „Frunzuliță de-un păruș / Ia te aruncă odată-njos / Și mi-o fă frumos, frumos / Doar nu ești un păcătos!”.

Prima parte. Strigături: „A chicat frunza pe jos / A chicat și s-a uscat / M-ai lăsat de răs în sat / Cu grâul nesecerat / Și mlădița dezlegat / Frunzuliță pătrunjel / Ia te aruncă copăcel / Pune mâna pe mlădiță / Și mai fă câte o rotiță / Pune mâna pe hahău (un băț mare) / Și să zici ce-oi zice eu!”.

A doua parte. Pristandaua. Strigături: „Pristandaua cea bogată / Când lucrezi la cine cată / La badea gură căscată / Cu mustața-n patru părți / Parcă-i râu de castraveți / Le dai gura pe la toți. / Asta-i vorba s-o dai mie / Să mi-o pun la pălărie / Într-o tufă de mărar / La lelița-n

buzunar. / Pristanda și Pristanda / Sărutați-aș gurița / Și tu mie mustața / Și eu ție și tu mie / Într-o grădină cu vie / Amândoi tovărășie”.

Corăgheasca, strigături: „Foicică baraboi / Hai s-o facem amândoi! / Ia-o, ia-o după mine / Ca mireasa după mire / Să nu mă dai de rușine! / De rușine nu m-oi da / Și te-a râde Marița // Că-i frumoasă săraca! / Cât mai stai pe lângă mine / Scutură-ți cojoaca bine / După ce te-ai depărta / Tot oi plânge și-oi ofta! / Ia mai salt-o din galoane / Să le placă la madame / La boieri și la cucoane! / Ia mai salt-o cu piciorul / Ca să iasă polișorul / Că de mâine îi duci dorul! / Salt-o, salt-o pe călcâie / Ca moara pe căpătaie / Nici odată să nu steie / Ia te aruncă-n hadarag / Ca fasolea pe harag!”.

În acest timp intră în joc căldărarii, să spoiască cazane, tingiri. După aceea ei pleacă și intră ofițerii, care fac sârba cu arnăuții și ursarii și cu aceasta jocul ursului s-a terminat.

Calul nu lipsește din obiceiurile cu măști de Anul Nou. Capul este din lemn, împodobit cu panglici colorate, hurmuz, oglinzi sau flori artificiale. O anexă de lemn imită corpul animalului, fiind acoperit cu un cearșaf alb.

În satul Andrieșeni – Iași, de Anul Nou se fac până la trei – zece formații – numite „Cai”. Căluțul este jucat de patru băieți, costumați doi în roșu și doi în alb. Cei în roșu au pe cap chipie roșii cu oglinzi, iar cei în alb căciuli brumării legate cu „cordică” roșie. Corpul calului (a măștii) este format din două „vești” de sită, una în față și una în spate, pe care le acoperă cu două fuste albe, imitând corpul animalului. Din alai fac parte doi căldărari și un fluierar. Căldărarul-comandant poartă în mână buzduganul și strigă un vers, celălalt căldărar răspunde cu altă strigătură.

Un căldărar: „Bună ziua gospodar!”.

Al doilea căldărar: „Nu primiți patru armăsari / Armăsarii sunt potcoviți / Cu potcoave de argint / Și cu grifuri de aramă / Bate bine la podeală / Bate bine cu piciorul / Ca să iasă frâncușorul / Bate bine cu tâlpița / Ca să iasă părăluța. / Iștea-s caii de la Iași / Cu cordele țărănești / Cum îi vezi așa plătești. / Fudul măi, fudul măi / Numai-n vârfuri și-n călcâi / Și mai faci vreo trei bățăi / Două-n vârf una-n călcâi / Și pe urmă câte vrei. / Ptru, ptru, ptru, căluț bălan / N-ai venit la noi de un an. / Am fost bolnav și-am zăcut / Am zăcut pe prispa afară / Și mâncam carne de cioară. / Am dat caii la iernat / La un popă din Bârlad / Ți-am dat fân, ai refuzat / Ți-am dat paie, n-ai mâncat. / Ia mai fă o învârtitură / Să-ți sară dinții din gură / Să rămâie scăfârliă / Să se ouă ciocârliă / Să se ouă ouă verzi / Calul nostru nu-l mai vezi”.

La plecarea tot alaiul strigă: „Magheran, Magheran / Fă salutul la țăran / La țăran și țărănele / Și la fete ochișele / Și-un pogon și un pogon / Uite ușa și-un ușor / Și-o năgară și-o năgară / Să iasă căluții afară” (jocul se termină).

Damele în Andreșeni – Iași. Această formație este compusă din nouă băieți: două dame, doi generali, doi turci, două fete și un neamț. Generalul este îmbrăcat militar cu vipușcă roșie la pantaloni, chipiu pe cap împodobit cu mărgele și hurmuz. Generalii au același costum. Dama este îmbrăcată cu pălărie cu voal și coroană pe cap, taior roșu, fustă plisată neagră. Cele două dame au aceleași costume. Fetele sunt îmbrăcate în costum popular cu catrință. Turcii sunt costumați în roșu cu fes și flanelă, pantaloni negri cu vipușcă roșie și diagonală din piele. Neamțul poartă costum de oraș, salopetă nemțească, cu pantolon, veston, lunetă și diagonală.

În jocul damelor se strigă versuri de către întreg alaiul: „Frunzuliță de cicoare / La moară la noi divale / A fost fabrică de oale / Fabrica cum s-a stricat / La moară ne-a inventat”.

În joc se trece alaiul, care este prins în horă, pe sub batistă. Prima damă strigă: „Frunzuliță și-o răchită / De trei ori pe sub batistă / Și iar verde fir mohor / Tot încet încetișor / Și cu fața la popor / Să nu rădă fetele / C-ați pierdut iar nopțile. / Foaie verde foi de mac / Damele se fac colac” (se prind în horă).

A doua oară se trece pe sub batistă: „Frunzuliță lobodă / Lasă mâna slobodă!”.

A treia oară pe sub batistă: „Frunză verde de răchită / De trei ori pe sub batistă / Frunză verde foi de mac / Dansul ni s-a terminat”.

Din repertoriul teatrului popular, *jocul păpușilor* este nelipsit. El a fost dat la lumină de T. T. Burada. Pentru cei ce studiază acest gen de teatru popular, descrierea lui T. T. Burada este una din cele mai prețioase. „Păpușile sunt făcute din petici de cârpă, cu care se învește un bețișor lung și reprezintă diferite chipuri. Ele sunt puse în mișcare printr-o sfoară trasă de păpușar și vorbesc prin gura acestuia. Păpușile sunt purtate pe stradă într-o lădiță, ele își dau reprezentațiunile lor într-un mic teatru făcut din scânduri, numit «lada păpușilor» care e împodobită cu hârtie colorată, poleită și tapisată cu piele de iepure. În lada păpușilor de obicei ard două lumânări și e purtată de doi păpușari (...) Pe lângă păpușari, mai merge și un lăutar cu scripca și care cântă, din când în când, o arie cunoscută numită: cântecul de la păpuși (...) Acea arie am publicat-o

în al meu *Almanah muzical*, pe anul 1876, p. 58”, afirmă T. T. Burada¹⁰.

Păpușarii mergând pe stradă, strigă: „Păpuși, păpuși!” sau „Păpuși, păpuși, de la Huși / Cu capul cât un căuș” sau „Păpușile franțuzești / Tot să stai să le privești”. „Nimeni până acum în Moldova, n-a dat la lumină jocul păpușilor. Noi pentru prima dată îl publicăm aici, așa după cum l-am auzit la Iași, sunt acum 31 de ani, din gura păpușarului Ioan Hanganu”¹¹, spune Teodor T. Burada.

Din scrierile lui T. T. Burada, aflăm că jocul păpușilor începea în ziua de Crăciun și ținea într-una până la începutul postului mare și numai în timpul nopții se juca.

În satul Ruși – Belcești – Iași, s-a întâlnit jocul „păpușa”. Formația avea în centrul atenției sale o păpușă sau două pe care le jucau tot timpul. Formația păpușii se compune din cuplul babă – moșneag, ce poartă fiecare câte o păpușă; păpușa mireasă este jucată de masca babă, iar păpușa moșneag este jucată de masca moșneag. Formația are și trei căldărari. În timp ce joacă tot alaiul strigă: „Frunzuliță de stejar / Fata-i de om gospodar. / Cine o ia are noroc / Are cinci prăjini de loc / Și mai are cinci la vie / Și mare gospodărie. / Are casa cu două odăi / Una șede cu flăcăi / Una ține de curat / Și-așteaptă un liberat”.

În satul Ciorani, com. Belcești, formația are o singură păpușă „mireasă”, pe care o juca baba. În timpul jocului tot alaiul strigă: „Foaie verde de cicoare / Să vă povestesc când / Era fata mea fată mare. / Când era la măsă-n deal / Avea o pernă și un oghial / Iar când s-a mutat la noi pe vale / Are o zestre foarte mare. / În evacuare când a plecat / Zestrea pe ogoare a îngropat / Înapoi când a venit / Nimic n-a mai găsit / Și s-apus fata noastră pe treabă / Zestre nouă să-și aleagă / Și-a ales o saltea / Să te speli, să pui mâna pe ea / Și-a zis măsă că i-o da / Zestre când s-o mărita” (Cu aceste strigături se termina jocul păpușii).

Jianul în satul Mădârjac – Iași. Echipa este formată din nouă persoane: Jianul, Anul Nou, Anul Vechi, Haiducul I, Haiducul II, Căpitanul, Roșiorul, Vânătorul, Doctorul.

Tot alaiul strigă: „Primiți cu bucurie / Primiți cu veselie / Anul nou dorit” (bis).

Anul Nou, adresându-se Anului Vechi, cu strigături: „Bună vreme veterane / Viteaz mândru căpitane / Nu voiești tu mie a-mi spune / Care este al tău nume? / Tu ești Ștefan ori Mihai / Glorios mergând în

¹⁰ T. T. Burada, *Privești și datini populare din Moldova, Păpușile*, în „Arhiva”, an. XVIII, nr. 3, 1907, p. 130.

¹¹ *Ibidem*.

Rai / Sau ești vreun apărător / Acestui sfințit popor? / Hai vorbește mai curând / Ori îți zbor creierii în vânt / Ori te bag tot în pământ?”

Anul Vechi (cu strigături): „Eu sunt Anul Vechi cinstit / Care-n lumea asta, multe am suferit / Pentru acest popor sfințit. / Dar tu pre a moșului bătrânețe / Prea mare îndrăzneală ți-ai luat / Și pe moșul l-ai întrebat, / De aceea moșul vrea să-i răspunzi la o întrebare? / Cine ești, sub ce nume te numești / Căci de nu sub bățul meu te prăpădești?”

Anul Nou: „Eu sunt Anul Nou dorit / Care-n lumea asta am venit / Pe luptat și biruit / Iar pe tine ghiuj bătrân / Te prefac în praf și scrum”.

Anul Vechi: „Alelei căci grea belea / S-a încins în barba mea / Iar când se va descâlci / Numai Cel de Sus va ști”.

Haiducul I: „Bună seara prietene și bine te-am găsit!”

Haiducul II: „Mulțumesc dumitale și bine ai venit! / Dar de când te caut prin codrii ăștia deși / Ca doar să te întâlnesc”.

Haiducul I: „Păi mijloc de întâlneală n-am avut / Căci stând așa uimit și privind / La acest smintit / Care pare ca înnebunit / Căci în furia în care mă găsesc / La pământ îl nimicesc”.

Căpitanul: „Cui spuneți voi că-i smintit / Și c-a înnebunit? / Nu vi-e frică că vă voi lega / Și vă voi fereca, până ochii vor crăpa?”.

Haiducul II: „Ehe, ehe, teamă n-am că sunt haiduc / Teamă n-am căci sunt voinic / Că sunt cu stăpânul meu Jian, / Stăpânul munților și al codrilor. / El aicea dacă ar fi / Voi în viață n-ați mai fi!”.

Haiducul I: „Cică vine”.

Haiducul II: „Că chiar vine.”

Jianul: „Bun sosit la voi haiduci / Voi ai codrilor voinici / Ce de codrii v-ați lăsat / Și-n șapte sate ați apucat / N-ați văzut trecând pe aici / Vre-o liftă păgână / Ce vă ia pâinea din mână / Sau vreun câine de ciocoi / Ce-a supt sângele din noi?”.

Haiducul II: „N-am văzut bade Jiene / Căci dacă-l vedeam / Beleaua cu noi și-o găsea / Ale noastre arme ruginite / În pieptul lor erau oprite / Și ale noastre pungi golite / Cu galbeni erau umplute”.

Jianul: „Brava vouă, frați haiduci / Bani n-avem, veseli suntem / Și de aceea să punem mâna / Pe săbii și pe cuțite / Și să jurați că nu veți pierde / Căpitanul vostru până la ultima / Picătură de sânge”.

Toți haiducii: „Jurăm, jurăm cu toții, să mergem / Pe câmpii / Să nimicim ciocoi / Să pierdem pe cei vii / Vivat să trăiască / Vivat să înflorească / Banda haiducească / Sub codrii deși ai țării / Iar noi vom izbândi”.

Căpitanul (strigături): „Măi omule blestemat / Ce intri-n codrii nevăzut?”

Jianul (strigături): „Măi când la mica mea întâlneală / Să mă pui tu la opreală? / Căci eu sunt jianul îngrozitor / Care-n lume face omor / Eu și cu ai mei haiduci / Omor nobilii la poteci! / Și dacă nu-ți vine să crezi / Hai în codrii și ai să vezi / Unde-or fi codrii mai mari / Stau haiducii mei aști tari! / Unde-or fi codrii mai mici / Stau haiducii mei voinici! / Aștia sunt haiducii mei / Care toarnă gloanțe în voi / Cu pieptul numai pistoale / Îndrăgiți la domnișoare! / Dar nu-mi spui tu mie / Cine ești, sub ce nume te numești? / Căci de nu, sub sabia mea te prăpădești!”

Căpitanul (strigături): „Eu sunt tânăr recutat / Pentru țară am luptat / Și-ntr-o joi pe înserate / Mi-am pus ranița la spate / Și acest chipiu pe cap / Care-l port acum cu drag / Și-am depus și jurământ / Pe tine să te prind / Și sunt căpitan de oaste nouă / Și vă rup acum în două” (scoate sabia).

Jianul (strigături): „Ho mă căpitane beat / Că prea mare îndrăzneală ți-ai luat / Asupra jianului îngrozitor / Că-mi vine să te omor”.

Căpitanul (strigături): „Sai în grabă roșior / Și tu frate vânător / Că acest jian îngrozitor / M-amenință c-am să mor”.

Roșiorul (strigături): „Stai jiene îngrozitor / Nu-ncerca să faci omor / Că-s și eu pe lângă el / Și te-njunghii ca pe miel!”

Haiducul II (strigături): „Stai măi căpitane roșior / Și tu dragă vânător / Nu încerca să faci omor / Căci noi n-am venit ca să murim / Ci am venit să veselim / Anul Nou care-l dorim. / Hai jiene să fugim / Căci cu aștia nu glumim / Unde-or fi codrii mai mari / Să ne-ascundem noi voinicii”.

Căpitanul: „Supune-te jiene cu toți haiducii tăi”.

Jianul: „Nu ne vom supune”.

Haiducul I, Haiducul II: „Chiar de moartea ni s-ar pune”.

Roșiorul și Vânătorul: „Dacă nu ne veți supune / Chiar de moartea vi s-apune”.

Jianul, Haiducul I, Haiducul II: „Poate, poate ne vom supune / Închinăm armele noastre / În cinstea măriei voastre”.

Vânătorul: „Dar ce s-a întâmplat, domnule doctor?”

Doctorul: „Ia banditul ăsta de jian / L-a rănit pe domnul maior / La un picior”.

Toți în cor (strigături): „O maica mea prea scumpă / Oriunde tu vei fi / Fiul tău te cheamă, spre a-l mântui. / Din aceste ziduri-nalte

întunecoase / Din aceste lanțuri grele ruginoase / La spital într-un salon / Stă maiorul luptător (bis) / Rănit grav la un picior. / Doctorul va vindeca / Și maiorul va scăpa”.

Haiducul I (strigături): „Măi căpitane roșior / Și tu dragă vânător / N-ați vrea să primiți / De la Iancu Jianu o pungă cu bani / Ca să aveți de băut și de mâncat / Și prin cafenele de stat?”.

Vânătorul (strigături): „I-auzi domnule maior / Ce spune acest jian îngrozitor / Că ne dă o pungă cu poli / Să fie scăpat de strânsele legători / Ne dă o pungă cu bani mulți / Să fie scăpat iarăși în munți”.

Căpitanul (strigături): „La punga cu câți bani va avea / Și noi libertate le vom da / Căci ăștia nu sunt hoți / Ci sunt ai țării patrioți”.

Roșiorul (strigături): „Dă punga cu câți bani vei avea / Și noi libertate îți vom da”.

Jianul (strigături): „Bagă mâna între pistoale / Vei găsi o pungă mare. / Plină, goală cu parale. / Și cu banii ce ți-am dat / Fă-mă ca să fiu scăpat / Și la codrii verzi lăsat”.

Căpitanul (strigături): „Mergi jiene sănătos / Sub comanda noastră ai fost”.

Tot alaiul (strigături): „I-ha tralala (bis) / C-a scăpat jianul ia / Viclenia și trădarea / Vezi jianul a scăpat / Și e mort de întristare / Și el vesel a scăpat / I-ha, tra-la-la / C-a scăpat jianul ia” (bis).

Tot alaiul (strigături): „Rămâneți cu bine / Fiți fericiți! / Cu zile senine / Să ne mai primiți! / Anul ferice, cu bucurie / Să vă dea Domnul / Tot ce doriți!”.

În satul Popești – Iași, creator de măști de moșneag a fost Costache Vârlan, la începutul secolului al XX-lea. El s-a născut în anul 1857 și a decedat la vârsta de 60 de ani, în anul 1917. Nepotul său, Ilie Ciofu, născut în anul 1897, a învățat să confecționeze măști de moșneag de la vârsta de 14 ani. Creator de măști de moșneag în satul Popești – Iași era și Pintilie Bojilă, decedat în anul 1970, în vârstă de 80 de ani.

În ajunul anului 1972, am apelat la Ilie Ciofu în vârstă de 75 ani, să ne prezinte fazele confecționării unei măști de moșneag. Ilie Ciofu relatează: „Masca se confecționează pe o veșcă de sită. Se pun două punți de sârmă înfășurată cu blană, ca să intre capul în veșcă. Se pune pălăria, iar borul se întoarce pe veșcă. Se pun penele de curcă sau de cocoș, legate bine cu sârmă, lângă care se leagă un pampon roșu de canva și floricele din lână colorată, în roșu, în mod deosebit. La o mască se pun câte pene ai. La un singur arc se pun câte șase pene. Poți avea la o mască până la 20 de pene. Se pun penele pe arc de sârmă ca să stea drepte. La fiecare

ureche a măștii se pun aripi de curcan. O aripă de curcan costa 25 de lei, în anul 1972. Barba este de blană, iar la ceafă se pune tot floacă de blană, cusută de pălărie. Dinții se pun de bou sau de cal. Trebuie să știi cum să coși dinții. Nasul este de lemn, îi dai o gaură ca să fie scobit ca nasul. Este vopsit în roșu cu anilină sau galus și se coase de obrăzar. Fața măștii este din postav sau cojoc. Ochiul sunt din pânză de cânepă, vopsită roșie, o petică roșie la ochi, îi coși ochii, iar sprâncenele sunt tot din petică roșie”.

Costumația este un suman ponosit, curea lată, iar peste curea se pune un lanț de care atâră 5-6-7-8-9-10 tălăngi, cât le poate duce cel ce joacă masca. În mână are o „saghie” de lemn cu mâner căreia îi dai o gaură în care se introduce o ață de lână roșie, ca și „săghiile”. Pantalonii sunt de suman, ponosiți, purtați, iar la marginea pantalonilor se pune o cordică roșie, vipușcă. La genunchi se pune o bucată de blană, să nu se rupă pantalonul dacă ar cădea în genunchi. În picioare au opinci, cu un fel de „mâț”, potcoavă la tălpi, ca să nu lungească când aleargă sau când se luptă între ei, adică se „contrează” (moșnegii). Moșnegii jucau moșnegeasca. Întâi se contrau cei care aveau tălăngi mai bune și mergeau înaintea caprei, iar atunci fluierul cântă mai tare.

În satul Popești – Iași, Vasile Asaftei era fluierar la capră, în anul 1936, în vârstă de 46 ani. După ce se contrau, fiecare moșneag juca cu baba lui, după care moșnegii se prindeau de mână ca la horă, iar măștile de babă, „babele”, făceau o altă horă în interior, la mijloc. Când moșnegii se luptă între ei, se „contrează”, dacă unul cade jos, nu mai ia „100 de lei”, adică bacșișul de la formație, deoarece capra de care aparține este compromisă în sat, este o capră slabă și tot satul vorbește despre această înfrângere, iar moșneagului nu-i rămâne decât să aștepte alt an, ca să se răzbune și să se reabiliteze în fața comunității, a sătenilor.

Etnomuzicologii Ana și Arthur Briglich de la Universitatea din Los Angeles – California, cu prilejul cercetărilor efectuate în ajunul Anului Nou 1972, în satul Popești – Iași, au fost impresionați de bogăția de măști umane și animaliere ce există în acest sat și în satele componente: Doroșcani, Hărpășești, Obrieni. Cercetătorii americani au fotografiat, filmat și înregistrat toate formațiile de măști și n-au plecat fără o mască de moșneag din satul Popești – Iași, care după părerea lor seamănă cu a indienilor din America. Masca a fost expusă în Muzeul Universității din Los Angeles – California, după cum reiese din fotografia trimisă de ei și pe care noi am publicat-o într-o lucrare recentă¹².

¹² Emilia Pavel, *Jeux a masques en Moldavie*, Iași, 1988, fig. 9.

Considerăm că materialul nostru îmbogățește literatura de specialitate, privitoare la jocurile populare cu măști de Anul Nou. În evoluția jocurilor cu măști, descânțele și strigăturile aproape că au dispărut. Tradițiile populare au stat la baza procesului de constituire a culturii românești. Îmbinarea dintre ocupațiile agricole și cele pastorale, caracteristică economiei tradiționale românești, își găsește materializări și în folclor. „Tot ceea ce este tradiție este religie” spune Henri Focillon¹³.

Résumé

Les matériaux présentés dans ce travail ont été recueillis du terrain, à l'occasion des recherches ethnographiques, que nous avons réalisé dans la zone de Iași, pendant la période 1951-1971. Réminiscences de certains rites magiques anciens, qui nous rappellent le culte de la fertilité, les traditions populaires du Nouvel An, ont été transmises jusqu'à nos jours sous la forme des fêtes de carnaval. L'idée de la mort et de la résurrection prédomine dans les jeux à masque du Nouvel An, le point culminant du jeu étant le décès de l'animal, qui est par la suite ressuscité et ranimé.

Notre étude présente des incantations, vers improvisés et vœux prononcées lors des masques de chèvre, cerf, bœuf, autruche, cheval, dames, poupées, «jian». Le travail finit par la technique de la réalisation d'un masque de vieillard dans le même village.

¹³ Al. Tzigara Samurcaș, *Scrieri despre arta românească*, București, Editura Meridiane, București, 1987, p. 203.

Fig. 1. Grup de urători (Macedonia);
cercetare: etnograf Angélinea Kristeva, Etnolski Muzei, Skopje (1973)

Fig. 2. Măști de capră; Andrieșeni – Iași (1968)

Fig. 3. Ciobanul și cocostârcul;
Budești – Mogoșești – Iași (1968)

Fig. 4. Alaiul cerbului;
Popești – Iași (1967)

Fig. 5. Masca de bou;
Sinești – Iași (1970)

Fig. 6. Alaiul struțului;
Mădârjac – Iași (1968)

Fig. 7. Căiuții; Andrieșeni – Iași (1968)

Fig. 8. Damele; Andrieșeni – Iași (1968)

Fig. 9. Alaiul ursului;
Bojila – Mădârjac – Iași (1968)

Fig. 10. Păpușile; Belcești – Iași (1968)

Fig. 11. Lada păpușilor

Fig. 12. Jianul; zona Iași (1968)

Fig. 13. Moșnegi la capră; Popești – Iași (1967)